

ASUR VE URARTU AT-KOŞUM TAKIMLARI ÜZERİNE BİR NOT

Veli SEVİN

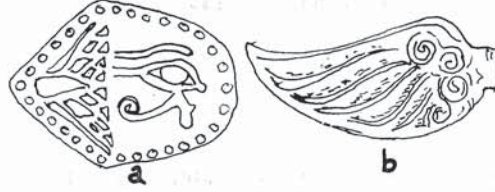
Urartu at-koşum takımları hakkında çeşitli yer ve zamanlarda çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve bunların Önasya örnekleriyle olan ilişkileri, pek ayrıntılı olmasa bile, araştırılmıştır. Ancak, bu araştırmalara karşın, aşağıda görüleceği üzere, henüz bu parçalardan iyi örneklerle temsil olunan bazılarının işlevleri konusu bile tam olarak aydınlatılabilmemiş değildir. Bu nedenle biz, bu yazıda yalnızca at-koşum takımlarından «blinker» ya da «cheek-piece» ve «frontlet» ya da «nose-piece» olarak tanımlanan iki parçanın ayrıntıları üzerinde durup, bunların köken ve işlevleri konusuna ışık tutmağa çalışacağız.

Uzun yıllardır Urartu ve Önasya at-koşum takımlarının bu iki parçası hiç bir kuşkuyla yer verilmeksizin, çeşitli bilim adamlarınca tanımlanmıştır: Bunların ilki olan göz siperleri hakkında gerçekten daha kesin bilgilere sahibiz. Bugünkü bilgilerimize göre, göz siperlerinin en erken örnekleri Mısır'da Tutankamon (M.Ö. 1366-1357) çağı araba atlarında karşımıza çıkmaktadır (res. 1/a)¹. Ancak, daha iyi bir şekilde tanınan ve kanımca İskitler'inki dışında (res. 1/b)²

1 Bk. Jacobsthal 1923/24, res. 4; H. Carter, *The Tomb of Tut.ankh.amen II* (1927), 59, 63 ve lev. 43/A; aynı yazar, Tutankamon, E.D. Ross, *The Art of Egypt* (1931), res. 196; J.D. Cooney, *Amarna Reliefs from Hermopolis in American Collections* (1965), 50, no. 28 ve 51, no. 29. Gjerstad 1948, 399'da Tutankamon çağından kalma siperliklere dayanarak, Önasya siperliklerinin Mısır kökenli olduğunu önermiş, bu öneri Snodgrass 1964, 164, not 27 ve Karageorghis 1967, 48, not 6 tarafından da desteklenmiştir.

2 Özellikle yaprak ya da stilize edilmiş kulak şeklindeki daha geç İskit örnekleri için bk. Minns 1913, res. 78; Ebert 1929, lev. 36D/a-b, 39E; Artomov 1969, res. 146 ve 187; krşl. Azarpay 1968, not 23. M.Ö. 5. yüzyıla ve ke-

tümü, çok ufak-tefek farklılıklarla aynı tipten türemiş gibi görünen Batı Asya Demir Çağ siperlikleri, en erken Asurnasirpal II (M.Ö. 883-859) çağı Asur kabartmalarında görülebilmektedir³. Zincirli'deki

Res. 1

bazalt örnekten⁴ ve Asur kabartmalarından sonra, özellikle Kıbrıs'ta Salamis nekropolünde⁵ ele geçirilen çok sayıda *in situ* buluntudan kullanılış biçimleri hakkında kesin bilgiler edindiğimiz Batı Asya at göz-siperlerinin bu popüler türü Filistin'den Urartu ve Akdeniz dünyasına değin yayılmış bir durumda çok sayıda tunç, fildişi ve bazen de alçı-taşı örnekle temsil edilmektedir (res. 2/a-1)⁶.

sinlikle İskitler'e atfedilen Pazırık kurganlarında, pek çok at-koşum parçası yanında bu tip göz-siperliklerinden tek bir parçaya rastlanılmamış olması ilgi çekicidir, bk. Rudenko 1970, 307.

3 Wallis Budge 1914, lev. 14/2.

4 *Sendschirli IV*, res. 248-49; ayrıca bk. Blinkenberg 1931, res. 25; Wolff-Opitz 1935/36, res. 6-7; H. Th. Bossert, *Altanatolien* (1942), res. 905-906; Kantor 1962, res. 2; Ghirshman 1964, res. 4; Kleiner 1966, res. 12; Barnett 1975, res. 37/a-b. Aynı şekilde siperlik ve Kıbrıs tipi alınlığın at başı üzerinde kullanılışını gösteren terrakota bir at başı ve dört atlı savaş arabası için: Karageorghis 1967, res. 5, 10; ayrıca bk. Jacobsthal 1923/24, res. 2.

5 V. Karageorghis, BCH 87, 1963, 379, res. 74; Karageorghis 1965, 2; Karageorghis 1967, lev. 7/2; Karageorghis 1969a, res. 12 ve renkli lev. 3.

6 *Nimrud*: M. Mallowan, *Iraq* 15, 1953, 22 vd., lev. 2; Ghirshman 1964, res. 6; Mallowan 1966a, res. 67: *fildişi, yük. 18.5 cm.* Mallowan 1966b, res. 548: *fildişi, yük. 13.1 cm.* Bir başka tipik örnek için bk. R.D. Barnett, BMQ 27, 1963-64, lev. 32/e; Barnett 1975, lev. 135/suppl. 50: *fildişi, yük. 16 cm.* Öteki örnekler için bk. Orchard 1967, res. 68-125, 201-204: «spade shaped» olarak nitelenir. Mallowan 1966a, 538, res. 459-61'deki ortalama 8 cm yüksekliğindeki, yaklaşık olarak at-nalı biçimli üç fildişi parçayı «ivory horse's cheek-pieces»

Anlaşılabileceği gibi, göz siperlerinin Urartu'da Menua (yakl. ol. M.Ö. 810-786/80) çağından başlayarak tunç örnekleriyle karşılaştığımız (res. 2/h-1)' bu türü konusunda kuşkuya yer yoktur ve Urartu siperlikleri de bu ortak kökenden hemen hemen hiç bir büyük değişikliğe uğramadan gelişmiştir.

olarak nitelemiş, bu öneri Orchard 1967, 1 vdd., 43 tarafından da desteklenmiştir. Özellikle Mısır'ın göz motifli siperliklerine benzerliği nedeniyle, bu objelerin Fenike'ye ya da Asur'a özgü yeni bir siperlik türünü oluşturduğu kabul olunabilir.

Zincirli: Sendschirli V, res. 152, lev. 54/d; Ghrishman 1964, res. 5: *tunç*, yük. 13 cm.

Megiddo: R.S. Lamon ve G.M. Shipton, Megiddo I (1939), lev. 87/16, «hoe or towel» olarak tanımlanır: *tunç*, yük. 15.5 cm.

Laschich: O. Tufnell, Laschich III (1953), lev. 41/5 ve 387, «bronze helmet-cheek-piece» olarak tanımlanır: *yük. 17 cm.*

Kıbrıs: G. Perrot ve C. Chipiez, History of Art in Phoenicia II (1885), res. 357; M. Ohnefalsch-Richter, *Kypros, die Bible and Homer* (1893), lev. 70/1-8; E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition II* (1935), lev. 176/1-4; *Sendschirli V*, res. 153; Gjerstad 1948, res. 26; Karageorghis 1963, res. 33/a-b; Ghrishman 1964, res. 3; Karageorghis 1965, res. 3, 13; Karageorghis 1967, lev. 139-140; Karageorghis 1969^a, res. 25-26; Karageorghis 1969^b, res. 124; Karageorghis 1974, lev. 85-88 ve *passim: tunç ve fildişi*, yük. 25 cm'den 17.5 cm'ye değişir.

Gordion: Young 1962, res. 25; Ghrishman 1964, res. 7; R. Young, *JNES* 26, 1967, lev. 21: *fildişi*.

İran: Ghrishman 1964, res. 9.

Eretria: E. Niki, RA 6/1, 1933, res. 1/a; Hermann, *JdI* 81, 1966, res. 51: *tunç*.

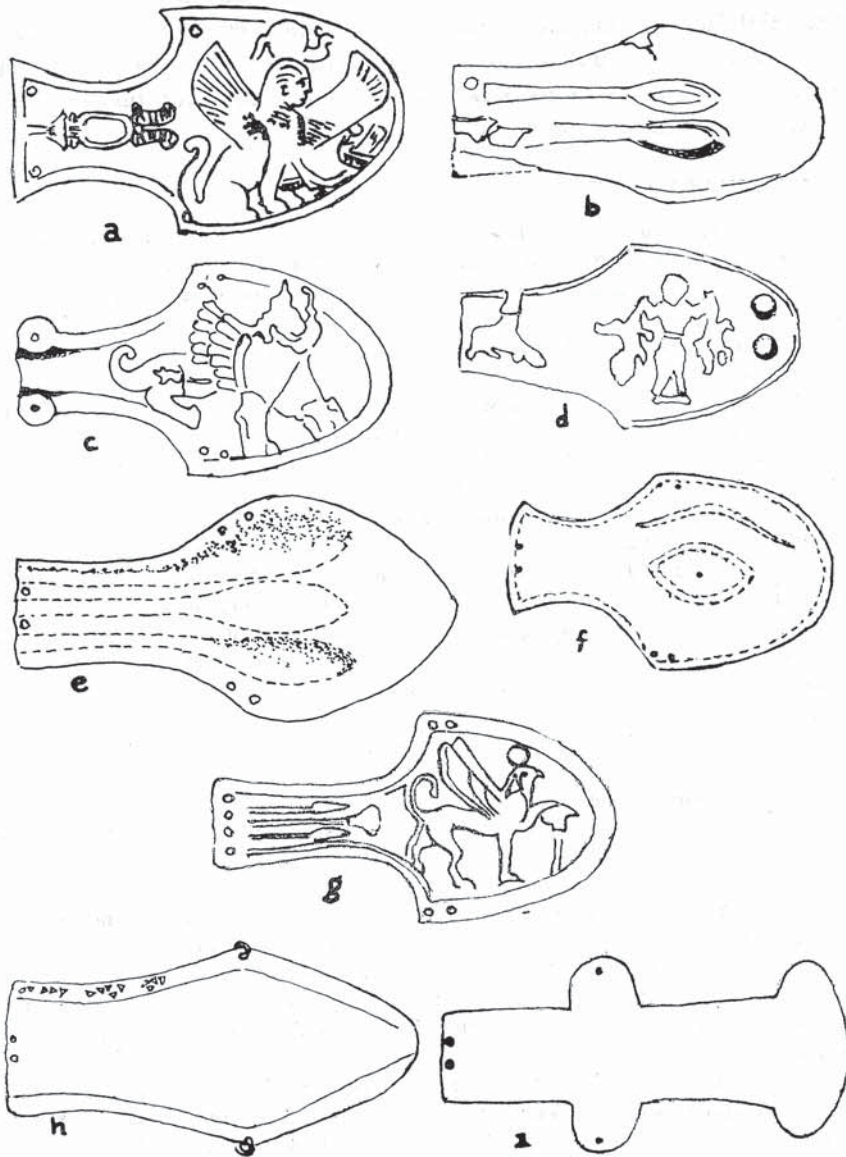
Bassai: Bk. Snodgrass 1964, 165 ve not 29.

Samos: Y. Béquignon, BCH 53, 1929, 533, res. 18; H.G.G. Payne, *JHS* 50, 1930, res. 7; *ArchAnz* 45, 1930, res. 24; E. Niki, *aynı eser*, res. 1/b; Kleiner 1966, res. 11/b; Jantzen 1972, lev. 53/b, 54/a-b: *tunç*, yük. yakl. ol. 20 cm.

Lindos: Blinkenberg 1931, lev. 25 no. 621, lev. 63 no. 1568, tümüyle Kıbrıs örneklerinin kopyeleridirler ve büyük bir olasılıkla Kıbrıs kökenlidirler, bk. Gjerstad 1948, 399: *tunç*, yük. 18.7 cm.

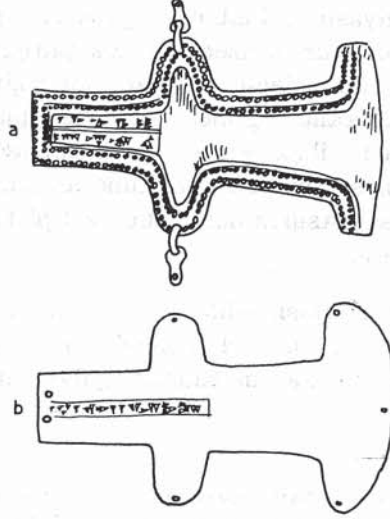
Miletos: Weickert 1957, lev. 40/1; E. Buschor, *Neue deutsche Ausgrabungen im Mittelmeergebiet im Vorderen Orient* (1959), 208. vdd. ve res. 10; Kleiner 1966, res. 11/a; Hermann, *JdI* 81, 1966, res. 52. Homeros'a göre (İl. IV 140-45), fildişi göz siperlikleri Maionialılar ve Kariahlılar tarafından kullanılmaktaydı.

7 Urartu örnekleri için bk. Ghrishman 1964, res. 1-2; Azarpay 1968, lev. 1; Piotrovskii 1969, lev. 79; aynı yazar, *Karmir-Blur* (1970), lev. 56; Taşyürek 1975, lev. 32/a, 33/a-b; Belli 1976/77, res. 6, lev. 5/18.

Res. 2

Urartu at göz siperlerinin iyi bir şekilde tanınmış olmasına karşılık, alnlıklar konusu ise, aşağıda nedenlerine değineceğimiz üzere, her türlü kuşkuya açıktır. Ancak, Karmir-Blur'da ele geçirilen bir

Res. 3

tunç objenin (res. 3/a) Piotrovskii⁸ tarafından «at alnlığı» olarak tanımlanmasından bugüne değin geçen sürede bu konuda hiç bir kuşkuya yer verilmediği gibi, bu ve buna benzer tunç objelerin Urartu at alnlıkları olduğu görüşü tartışmasızca benimsenmiştir⁹.

Bu karşıt görüşlere karşın biz, kabaca T-şekli gösteren tunç objelerin de (res. 2/1 ve 3/a-b) alnlıktan çok siperlik olarak kullanılmış olduğunu sanmaktayız. Durumu iyi bir şekilde açıklayabilmek için at alnlıklarının Batı Asya dünyasındaki şekil ve kullanış özelliklerine kısaca bir göz gezdirmek yararlı olacaktır.

Bugüne değin ele geçirilen buluntulara göre, Zincirli bazalt at kafasından gayet iyi bir şekilde tanınmış olduğumuz üçgen şekilli alnlıklar Kuzey Suriye ve Asur'dan Akdeniz dünyasına değin yayılmış

⁸ KB III, 43, res. 33.

⁹ R.D. Barnett, *Iraq* 21, 1959, 15 res. 13; Kantor 1962, 96 res. 4; Azarpay 1968, 10 vdd., res. 2; A. Erzen, *Belleten* 150, 1974, 202, res. 31-32; Belli 1976/77, 193 vdd., res. 7, lev. 6/22.

bir durumda, çok sayıda örnekle temsil edilirler¹⁰. Eğer Hazor'da (tabaka IXB) bulunmuş bir terrakota hayvanın (at ?) başında tasviri görülen¹¹ obje böyle bir üçgen alınlığı yansıtıyorsa, bu tipe giren alınlıkların en geç M.Ö. 10. yüzyıl ya da M.Ö. 9. yüzyılın başlarından itibaren Önasya dünyasında kullanılmağa başladığı anlaşılır. Ancak, bu yaygın alınlık türünün benzeri bir tek parçaya Urartu'da rastlanılmış değildir. Bunun nedenini ise, üzerinde çoğu kez Kuzey Suriye ya da Fenike stilinde kanatlı güneş kursu ve çıplak kadın (tanrıça), bazen de bu tanrıça ile ilişkiye getirilmek istenen¹² arslan figürlerinin yer aldığı üçgen şekilli fildişi ve tunç alınlıkların Asur'ca fazla benimsenmemiş ve saf Asurlu denilebilecek tiplerinin yapılmamış olmasında aramak gerekir.

Fildişi örneklerle temsil edilen bu alınlık tipi dışında, Asur'da ikinci bir at alınlığı tipinin varlığı henüz arkeolojik belgelerle doğrulanmış değildir. Buna karşın Kantor¹³, Asur'un kendine özgü bir

10 *Nimrud*: D. G. Hogarth, *Excavations at Ephesus* (1908), lev. 28/2; Poulsen, *Der Orient und die frühgeschichte Kunst* (1912), res. 23; R. D. Barnett, *Iraq* 2, 1935, lev. 24/2; Bossert 1951, res. 808; Decamps de Mertenfeld, *Inventaire Commentée des Ivoires phéniciens* (1954), lev. 109/995; V.E. Crawford, *BMMA*, December 1962, res. 11; Barnett 1964, lev. 2/1; Mallowan 1966b, res. 458, 549, 582; Barnett 1975, lev. 63; I. J. Winter, *Iraq* 38, 1976, lev. 2/b; M. Mallowan, *The Nimrud Ivories* (1978), res. 36; ayrıca bk. Orchard 1976, res. 128-197, 205-211.

Zincirli: *Sendschirli* IV, res. 248-49.

Tell Tainat: Kantor 1962, lev. 11-15.

Gordion: Young 1962, res. 24.

Samos: Kantor 1962, res. 13/A; Jantzen 1972, lev. 52.

Miletos: Weickert 1957, lev. 43/3; Kantor 1962, res. 13/B; Barnett 1964, lev. 1/1-2; Barnett 1975, res. 38-39.

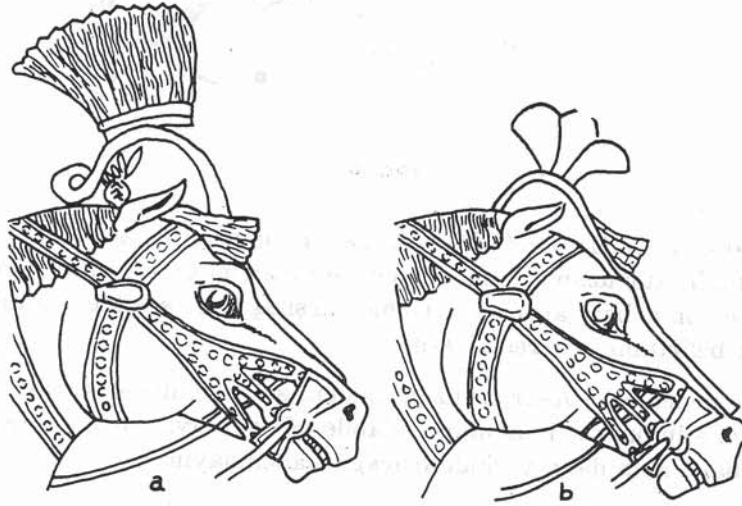
Etruria: H. Mühlstein, *Die Kunst der Etrusker* (1929), lev. 155.

11 Y. Yiagel ve ark., *Hazor III-IV* (161), lev. 176/24. Fakat, siperlikler gibi, alınlıkların da Tunç Çağına değin giden bir geçmişleri olduğu düşünülebilir, bk. Snodgrass 1964, 164 not 27; Azarpay 1968, 82 not 26.

12 Kantor 1962, 100'de bu tanrıçayı *Kybele* ya da *İstar* olarak tanımlamak ister ve arslanın bu tanrıçanın kutsal hayvanı olduğunu belirtir; Barnett 1964, 1 vdd. ise tanrıça İstar'ın atlarla özel bir ilişkisinin bulunduğunu vurgular.

13 Kantor 1962, 96 ve res. 3. Bu öneri Azarpay 1968, 11 vd. tarafından da benimsenmiş, hatta Azarpay daha da ileri giderek bu şerit alınlık tipinin Kıbrıs

madeni alınlık tipi olduğunu, Aşurnasirpal II araba atlarında karşılaşılan ve gerçekten kulak üstünden burun üzerine doğru inen bazı objelerin varlığına dayanarak kabul etmiştir (res. 4/a). Ancak durum Kantor'un önerdiği şekilde ise bu alınlıkların yekpare ya da parçalı sorguçlu-alınlıklar olmaları gerekir. Böyle bir alınlığın varlığı konusunda en küçük bir arkeolojik buluntuya rastlanılmadığı gibi, yine Aşurnasirpal II çağına ait araba atlarının bazı tasvir özelliklerinden hareketle, böyle bir şerit alınlık türünün varlığı konusunda bazı kuşkular önermek istiyorum: Örneğin, sözünü ettiğim kabartmada (res. 4/b)¹⁴, atın alından başlayarak aşağı sarkan kesimin, yumuşak bir maddeden, belki de uzun püsküllerden meydana getirilmiş olduğunun belirtilmesine, kaş üzerindeki kavisin dikkatli bir biçimde işlenmiş olmasıyla özen gösterilmiş, ayrıca atın burnunun

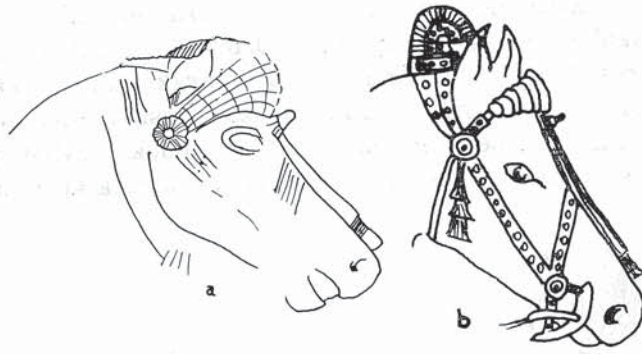

Res. 4

ve İskit alınlıklarını etkilemiş olduğunu ve iki parçalı alınlık türünün Asur şerit alınlıklarının taklitlerinden başka birşey olmadığını kabul etmiştir. Madhloom 1970, 15'de bu parçanın belki de iki ayrı malzemeden meydana getirilmiş olduğunu ve alt kesimin yumuşak bir maddeden yapılmış olabileceğini ileri sürer.

14 Wallis Budge 1914, lev. 22/2.

üzerine doğru, madeni şerit olarak nitelenen objenin giderek kalınlaştığı açık bir şekilde belirtilmiştir. Kanımca tasvirde işlenmiş bulunan bu özenli ayrıntılar, parçanın madeni bir levha olduğu şeklindeki görüşü desteklemekten uzaktırlar. Kaldı ki, M.Ö. 8. yüzyılın sonları ve M.Ö. 7. yüzyıla ait olan atlarda bu şekilde uzun aln püsküllerine yer verildiği (res. 5/a-b) Sennacherib (M.Ö. 704-681) ve

Res. 5

Asurbanipal (M.Ö. 668-627) çağı kabartmalarından açıkça anlaşıldığı gibi, bu tür uzun aln püsküllerinin uç kısmı da aynen Aşurnasirpal II çağının bazı araba atlarında karşılaşıldığı şekilde, kalınlaştırılarak belirtilmiştir (res. 5/a-b)¹⁵.

Bu nedenlerle, Asur'da uzun madeni şerit şeklinde parçalı ya da parçasız alnlıkların kullanılmış olabileceği varsayımlarına hala kuşku ile bakmanın daha yerinde olacağı inancındayım.

Madeni alnlıkların çok sayıda ve sevilerek kullanılmış olduğu Kıbrıs'ta ise M.Ö. 7. yüzyıldan başlayarak, iki parçalı uzun şerit alnlıklar özel bir tür oluştururlar¹⁶ ve uzak benzerlerine, İskit yekpare şerit levhaları dışında başka bir kültürde rastlamak olası değildir.

¹⁵ Wolff-Opitz 1935/36, 325, res. 4; Weidner, *Die Reliefs der assyrischen Könige* (1967), res. 28, 43, 84; Madhloom 1970, lev. 6/3 ve 8/7, 9, 10.

¹⁶ Gjerstad 1948, res. 26; Bossert 1951, res. 313; Karageorghis 1963, res. 9/a; Karageorghis 1965, res. 4, 12; Karageorghis 1967, lev. 140; Karageorghis

Lindos'ta bulunmuş Kıbrıs kökenli bazı istisnalar dışında¹⁷ Yunanistan ve Batı Anadolu'da şerit şeklinde madeni at alınlığı kullanılmış olduğuna işaret eden en ufak bir belgeye rastlanılmamıştır.

Piotrovskii'nin¹⁸ Menua yazıtlı tunç objeyi yayımlarken ilişki kurmak istediği M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen Kuban kökenli yekpare madeni levhaların Urartu alınlıklarından etkilenerek gelişmiş olabileceği görüşü de kanımca tümüyle olanak dışıdır. Çünkü, M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen¹⁹ Pazırık kurganlarında pek çok *in situ* at-koşum takımı içinde buna benzer bir tek parçanın yer almamış olması ve sözü edilen madeni levhaların at alınlığından çok Orta Avrupa kökenli kalkan aksamı olabileceği şeklindeki geçerli kuşkular²⁰ bu öneriyi hiç bir destek sağlamazlar. Nitekim, Güney Rusya'da M.Ö. 4. yüzyıldan önce şerit şeklinde at-alınlığı kullanıldığını gösteren en küçük bir belgeye de sahip değiliz²¹.

Görülüyor ki Kıbrıs ve Güney Rusya'daki geç devir şerit alınlıkları dışında, hiç olmazsa M.Ö. 7. yüzyıla değin şerit şeklinde parçalı ya da yekpare madeni alınlıkların kullanılmış olduğunu söyleyebilecek yeterli kanıtlara sahip değiliz.

Bu nedenlerle, bugünkü bilgilerimize göre, Urartu'da Menua çağından itibaren alınlık olarak kullanıldığı kabul edilen kabaca T-şekilli levhaların da siperlik olarak tanımlanması gerektiğini önermek istiyorum. Nitekim bir-iki istisna dışında, Önasya ve Urartu siperliklerinin tümünde, özellikle sözünü ettiğim objelerin başlangıç ya da dar kesimlerinde karşımıza çıkan çiftli delik düzenine Urartu T-biçimli levhalarında da aynen rastlanmış olması fikrimize desteklemektedir (res. 2/h-1); ayrıca, gerek Karmir-Blur ve gerekse Van

1969a, res. 23-24; Karageorghis 1969b, lev. 121, 125; Karageorghis 1974, lev. 78, 82-84 ve *passim*.

17 Blinkenberg 1931, lev. 24 no. 614-15, lev. 25 no. 617, 619, lev. 63 no. 1567; Kıbrıs tipi şerit alınlıklarla tasvir edilmiş terrakota at figürinleri için bk. lev. 88 no. 1979-80, 1982 a/b; ayrıca bk. Bossert 1951, res. 315-15.

18 KB III, 43 vd., res. 36.

19 Rudenko 1970, 307.

20 Bk. Azarpay 1968, 12 ve not 25.

21 Minns 1913, res. 54-55, 78; Ebert 1929, lev. 37C/1, 39E; Artomonov 1969, res. 31, 146, 186-87; krşl. Azarpay 1968, not 23.

Bölge Müzesinden örnekler üzerinde rastlanan yazıtlı levhalarda, yazıtların pozisyonları da T-biçimli objelerin yatay olarak kullanılmış olduğuna iyi birer kanıt meydana getirirler. Çünkü, bu objeler alınlık olarak kullanıldığı takdirde, yazıtlar tümüyle ters dönmekte, böylece Urartular'ın, özenle uyduklarını tunç kalkanlardan da bildiğimiz, bezeme kurallarına karşı gelinmektedir (res. 3/a-b). Ortalama 16-17 cm arasında değişen boyutları yönünden de Urartu ve Önasya siperliklerinin bir kopyesi durumunda bulunan T-biçimli levhaların alınlıktan çok siperlik olarak kullanılmış Urartu'ya özgü yeni bir tür olduğunu kabullenmekten başka çare yoktur (res. 6)²².

Buna karşılık Urartular'ın orta kısmı dışa bombeli *phalerea* olarak adlandırılan madeni objelerin bazılarını alınlık yerine kullan-

Res. 6

mış olmaları çok olasıdır. Nitekim, Karmir-Blur'da siperliklerle bir arada ele geçirilmiş bulunan, üzeri Menua yazıtlı, 9.5 cm çapında böyle bir objenin²³ at-koşum aksamı olarak kullanılmış olabileceği Azarpay²⁴ tarafından ileri sürülmüş, aynı şekilde madeni ya da ahşap disklerin at alınlığı olarak kullanılmış olduğunu, M.Ö. 5. yüzyıla ait Pazırık kurganlarındaki çok sayıda *in situ* buluntu açık bir şe-

22 Piotrovskii 1969, res. 79'da iki siperlik arasında duran tunç objeyi de «headpiece» olarak nitelemiştir; ayrıca bk. Taşyürek 1975, lev. 32/b, 33/c. Ortalama 29-30 cm yüksekliğindedirler.

23 KB III, 43-44, res. 36.

24 Azarpay 1968, 14.

kilde ortaya koymuştur²⁵. Yukarıda da değinmiş olduğumuz gibi, bu türde yuvarlak ve dışa bombeli disklerin at alınlıkları üzerinde yer aldığını, M.Ö. 7. yüzyıla ait Asur kabartmalarından da açıkça anlamak olasıdır (res. 5/a-b)²⁶.

Anlaşılabileceği üzere, en erken M.Ö. 7. yüzyıl Kıbrıs'ında görülmeğe başlayan madeni şerit at alınlıklarından önce Yakın Doğuda herhangi bir madeni şerit alınlık türünün kullanılmış olduğunu söyleyebilecek yeterli kanıtlara sahip değiliz.

Son olarak, tüm karşı görüşlere karşın, bazı yuvarlak madeni diskler dışında, Urartular'ın kendilerine özgü ya da başka bir kültürden alınarak benimsenmiş bir alınlık türünün var olduğunu söyleyebilmek için elimizde en küçük bir belge olmadığını kabullenmek arkeolojik gerçeklere daha uygun düşecektir kanısındayız.

²⁵ Rudenko 1970, res. 73/A-B, 87, 79/A, 90/G-H ve *passim*.

²⁶ Bk. not 15; Nimrud'da böyle bir tunç obje ele geçirilmiştir: D. Stronach, *Iraq* 20, 1958, lev. 23/11-12.

A COMMENT ON THE ASSYRIAN AND URARTIAN HORSE TRAPPINGS

Veli SEVIN

Although not in great detail, there have been various studies and hence suggestions by many scholars, about the Urartian horse trappings and their relations with the Near Eastern examples. However, in spite of all the work that has been carried out, even the functions of the specimens -although very good examples- are still not very clear, as will be seen later. The «blinkers» or «cheek-pieces» and «frontlets» or «nose-pieces» and their origins, together with their functions are therefore chosen as the subject of close examination in this particular issue.

The above-mentioned parts of horse trappings of the Urartian and Near Eastern civilisations have indeed been very well described by a number of scholars whose works have undoubtedly contributed a great deal. As a matter of fact more accurate descriptions have been given as far as blinkers or cheek-pieces are concerned than nose-pieces or frontlets. As far as we know, the earliest actual examples of horse blinkers are known to be those from Egypt in Tutankhamun's time (1366-1357 B.C.) (fig. 1/a)¹. Western Asiatic Iron Age horse blinkers, however, apart from the Scythian specimens

---

1 See Jacobsthal 1923/24, fig. 4; H. Carter, *The Tomb of Tut.ankh.amen II* (1927), 59, 63 and pl. 43/A; id., Tutankamon, in E.D. Ross, *The Art of Egypt* (1931), fig. 196; J.D. Cooney, *Amarna Reliefs from Hermapolis in American Collections* (1965), 50 nos. 28 and 51, no. 29. Gjerstad 1948, 399 suggested that all of the Near Eastern blinkers come from same Egyptian provenance on the basis of the evidence provided by Tutankhamun's horse blinkers, and this suggestion was supported by Snodgrass 1965, 164 note 27 and Karageorghis 1967, 48 note 6.

(fig. 1/b)², which may be seen on the Assyrian sculptures of Ashurnasirpal II's (883-859 B.C.) time³, are regarded as being of more or less the same origin. The stone head of a horse found at Zincirli⁴, Assyrian sculptures, and especially Cypriote *in situ* findings from the necropolis of Salamis, give remarkable and fairly correct information about the usage of the parts considered⁵. These popular types of blinkers in bronze, ivory and sometimes gypsum are also seen in the vast area from Palastine to Urartu, and in the Mediterranean world (fig. 2/a-1)⁶.

2 For leaf or stylised ear shaped late Scythian blinkers, see Minns 1913, fig. 78; Ebert 1929, pls. 36D/a-b, 39E; Artomonov 1969, figs. 146, 187. Cf. Azarpay 1968, note 23. It is quite interesting to note that in spite of various horse harnesses dated to the fifth century B.C., which are definitely ascribed to Scythians, this type of blinkers was not found at Pazyryk, see Rudenko 1970, 307.

3 Wallis Budge 1914, pl. 14/2.

4 *Sendschirli* IV, figs. 248-49; see also Blinkenberg 1931, fig. 25; Wolff-Opitz 1935/36, figs. 6-7; H. Th. Bossert, *Altanatolien* (1942), figs. 905-06; Kantor 1962, fig. 2; Ghirshman 1964, fig. 4; Kleiner 1966, fig. 12; Barnett 1975, fig. 37/a-b. The same shaped blinker and the Cypriot type frontlet on a terra cotta horse head, and a chariot pulled by four horses also show the use of these pieces, see Karageorghis 1967, figs. 5, 10; see also Jacobsthal 1923/24, fig. 2.

5 V. Karageorghis, BCH 87, 1963, 379, fig. 74; Karageorghis 1965, 2; Karageorghis 1967, pl. 7/2; Karageorghis 1969a, fig. 12 and coloured pl. 3.

6 *Nimrud*: M. Mallowan, Iraq 15, 1953, 22 f., pl. 2; Ghirshman 1964, fig. 6; Mallowan 1966a, fig. 67: *ivory, 18.5 cm in length*. Mallowan 1966b, fig. 548: *ivory, 13.1 cm in length*. For another typical example, see R.D. Barnett, BMQ 27, 1963-64, pl. 32/e; Barnett 1975, pl. 135/suppl. 50: *ivory, 16 cm in length*. For other examples, see Orchard 1967, figs. 68-125 and 201-204; there described as «spade shaped». Mallowan 1966a, 538, figs. 459-61 claims that three horse-shoe shaped ivories (each approx. 8 cm high) are «ivory horse's cheek-pieces», this interpretation is also supported by Orchard 1967, 1 ff., 43. Especially, due to the resemblance to the eye-ornamented earlier Egyptian specimens, these objects can be accepted as a peculiar Phoenician or Assyrian type of blinkers.

Zincirli: *Sendschirli* V, fig. 152, pl. 54/d; Ghirshman 1964, fig. 5: *bronze, 13 cm in length*.

Megiddo: R.S. Lamon and G.M. Shipton, *Megiddo* I (1939), pl. 87/16, there described as «hoe or towel»: *bronze, 15.5 cm in length*.

Laschich: O. Tufnell, *Laschich* III (1953), pls. 41/5 and 387, there described as «bronze helmet-cheek-piece»: *17 cm in length*.

As can be seen, there need be no doubt the fact that this type of horse blinker or cheek-piece, of which the actual bronze examples in Urartu are first seen during the reign of Menua (c. 810-786/80) (fig. 2/h-1)⁷, was derived from the same prototype, without considerable improvement.

Although it is true to say that there is fairly adequate knowledge about blinkers in the Urartian civilisation, as will be seen later, on the subject of frontlets there still seems to be much speculation. But, since Piotrovskii⁸ defined a bronze object found at Karmir-Blur as a frontlet (fig. 3/a), this suggestion was adopted by several

---

Cyprus: G. Perrot and C. Chipiez, *History of Art in Phoenicia II* (1885), fig. 357; M. Ohnefalsch-Richter, *Kypros, die Bible and Homer* (1893), pl. 70/1-8; E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition II* (1935), pl. 176/1-4; *Sendschirli V*, fig. 153; Gjerstad 1948, fig. 26; Karageorghis 1963, fig. 33/a-b; Ghirshman 1964, fig. 3; Karageorghis 1965, figs. 3, 13; Karageorghis 1967, pls. 139-140; Karageorghis 1969a, figs. 25-26; Karageorghis 1969b, fig. 124; Karageorghis 1974, pls. 85-88 and *passim*: *bronze and ivory, from 25 cm to 17.5 cm in length*.

Gordion: Young 1962, fig. 25; Ghirshman 1964, fig. 7; R. Young, JNES 26, 1967, pl. 21: *ivory*.

Iran: Ghirshman 1964, fig. 9.

Eretria: E. Niki, RA 6/1, 1933, fig. 1/a; Hermann, JdI 81, 1966, fig. 51: *bronze*.

Bassae: see Snodgrass 1964, 165 and note 29.

Samos: Y. Béquignon, BCH 53, 1929, 533, fig. 18; H.G.G. Payne, JHS 50, 1930, fig. 7; ArchAnz 45, 1930, fig. 24; E. Niki, *id.*, fig. 1/b; Kleiner 1966, fig. 11/b; Jantzen 1972, pls. 53/b, 54/a-b: *bronze, approx. 20 cm in length*.

Lindos: Blinkenberg 1931, pl. 25 no. 621, pl. 63 no. 1568, they are entirely imitations of the Cypriot specimens and it is very probable that their provenance must be Cyprus, see Gjerstad 1948, 399: *bronze, 18. 7 cm in length*.

Miletos: Weickert 1957, pl. 40/1; E. Buschor, *Neue deutsche Ausgrabungen im Mittelmeergebiet im Vorderen Orient* (1959), 208 ff. and fig. 10; Kleiner 1966, fig. 11/a; Hermann, *id.*, fig. 52. According to the account of Homer (Il. IV 140-45), ivory horse cheek-pieces were used by Maionians and Carians.

⁷ For the Urartian specimens, see Ghirshman 1964, figs. 1-2; Azarpay 1968, pl. 1; Piotrovskii 1969, pl. 79; *id.*, *Karmir-Blur* (1970), pl. 56; Taşyürek 1975, pls. 32/a, 33/a-b; Belli 1976/77, fig. 6, pl. 5/18.

⁸ KB III, 43, fig. 33.

authors without contradiction⁹. In spite of contrary opinions, we suppose that these roughly T-shaped objects may well have served as blinkers instead of frontlets (figs. 2/1 and 3/a-b). It would be very useful to examine the distribution of the Western Asiatic frontlets.

According to the findings, triangular-shaped frontlets, which are well-known from the basalt horse head of Zincirli, are represented by plenty of examples from North Syria to Assyria and in the Mediterranean world¹⁰. If the terra cotta animal head (horse?) found at Hazor (stratum IXB) was reflecting such a triangular-shaped frontlet, it can be inferred that the earliest specimens had been used in the Near Eastern world at least from the end of the tenth or the beginning of the ninth century B.C.¹¹. This well-known type of frontlet, however, was not used in the Urartian world at all. This can be explained by the fact that triangular-shaped ivory and bronze frontlets, which often contain winged sun-discs or naked female goddesses, and sometimes lion figures, which are interpreted as the sacred animals of the goddess¹², (in North Syrian or Phoeni-

9 R.D. Barnett, *Iraq* 21, 1959, 15, fig. 13; Kantor 1962, 96, fig. 4; Azarpay 1968, 10 ff., fig. 2; A. Erzen, *Belleten* 150, 1974, 202, figs. 31-32; Belli 1976/77, 193 ff., fig. 7, pl. 6/22.

10 *Nimrud*: D.G. Hogarth, *Excavations at Ephesus* (1908), pl. 28/2; F. Poulsen, *Der Orient und die frühgeschichte Kunst* (1912), fig. 23; R.D. Barnett, *Iraq* 2, 1935, pl. 24/2; Bossert 1951, fig. 808; C. Decamps de Mertzfeld, *Invantaire Commentée des Ivories phéniciens* (1954), pl. 109/995; V.E. Crawford, *B.M.A.*, December 1962, fig. 11; Barnett 1964, pl. 2/1; Mallowan 1966b, figs. 458, 549, 582; Barnett 1975, pl. 63; L.J. Winter, *Iraq* 38, 1976, pl. 2/b; Mallowan, *The Nimrud Ivories* (1978), fig. 36; see also Orchard 1967, figs. 128-197, 205-211.

Zincirli: *Sendschirli* IV, figs. 248-49.

Tell Tainat: Kantor 1962, pls. 11-15.

Gordion: Young 1962, fig. 24.

Samos: Kantor 1962, fig. 13/A; Jantzen 1972, pl. 52.

Miletos: Weickert 1957, pl. 43/3; Kantor 1962, fig. 13/B; Barnett 1964, pl. 1/1-2; Barnett 1975, figs. 38-39.

Etruria: H. Mühlestein, *Die Kunst Der Etrusker* (1929), pl. 155.

11 Y. Yagel, et al., *Hazor III-IV* (1961), pl. 176/24. But, it is very probable that the ultimate origin of the frontlet, like that of the blinker, may lie in the Bronze Age, see Snodgrass 1964, 164 note 27; Azarpay 1968, 82 note 26.

12 Kantor 1962, 100 would see this goddess as *Cybele* or *Ishtar*, and says that the lion was the sacred animal of the goddess; Barnett 1964, 1 ff. stressed that there was a connexion between *Ishtar* and horses.

cian style) were not adopted or produced in typical style by the Assyrians.

Apart from the type of frontlet represented by ivory examples, there is no archaeological evidence for the use of the second type of frontlet in Assyria. In spite of this, Kantor¹³ has asserted that there was a peculiar metal type of frontlet in Assyria, which is seen on the Assyrian palace reliefs at the time of Ashurnasirpal II; this type of frontlet can be described as a narrow rectangular metal plate, placed on the horse's nostril, with a curved extension beyond the horse's ears (fig. 4/a). It is necessary to assume that such frontlets supposed by Kantor may have been double or single pieced and crested. Nevertheless, there is no archaeological record of such a crested metal frontlet, and in addition to this, some representations of Ashurnasirpal II's chariot horses indicate that the existence of the narrow rectangular shaped Assyrian frontlets is somewhat dubious. For instance, on the above mentioned relief (fig. 4/b)¹⁴, in order to show that the section of the frontlet from the forehead down to the nostril of the horse was made of soft material, or more probably of long narrow strips of cloth, extra care was taken to show the curve on the eyebrow of the horse clearly; it was also clearly demonstrated that the object which was claimed to be a metal strip was thickened from top to bottom. On the Assyrian reliefs dated to the end of the eighth and seventh century B.C., such long forehead tassels are represented, and the end section of the tassels has been gradually thickened (fig. 5/a-b)¹⁵.

In these respects, I believe that the existence of the narrow metal frontlets in Assyria is still debatable.

---

13 Kantor 1962, 96 and fig. 3. This proposal has been adopted by Azarpay 1963, 11 ff., even she alleged that this type of frontlet influenced the Cypriot and Scythian frontlets, and the former specimens were the imitations of the Assyrian types. It seems quite possible, as suggested by Madhloom 1970, 15 that this strip was probably made of two distinct materials, and the lower part was made of soft material, leather or cloth.

14 Wallis Budge 1914, pl. 22/2.

15 Wolff-Opitz 1935/36, 325, fig. 4; Weidner, *Die Reliefs der assyrischen Könige* (1967), figs. 28, 43, 84; Madhloom 1970, pls. 6/3 and 8/7, 9, 10.

From the beginning of the seventh century B.C., long narrow metal frontlets composed of two narrow strips were frequently used on many specimens in Cyprus, and as far as I know seemed to have formed a special category¹⁶. With the exception of the Scythian metal plates, there are no comparable examples elsewhere.

Apart from some exceptional specimens from Lindos¹⁷, which clearly show Cypriot origin, there is no archaeological evidence for the use of metal strip frontlets in Greece and the western parts of Anatolia.

When Piotrovskii¹⁸ published details of the inscribed T-shaped bronze frontlet, he pointed out that some bronze plaques from Kuban that dated to the fourth century B.C., originated from the Urartian frontlets. In my opinion, Piotrovskii's correlation between the metal plates of Kuban and the Urartian frontlets, is a very tenuous one. Though plenty of intact horse harnesses dating from the fifth century B.C., were found at the Pazyryk kurgans, no similar frontlets and blinkers were found¹⁹. On the other hand, the above mentioned group of bronze plaques from the Kuban area have been identified as shield devices of Central European origin²⁰. In addition, we do not have any evidence for the use of such frontlets in Southern Russia after the fourth century B.C.²¹.

As can be seen from the previous discussion, with the exception of the late metal strip frontlets from Cyprus and Southern Russia, we do not have enough evidence to say that double or single pieced

---

16 Gjerstad 1948, fig. 26; Bossert 1951, fig. 313; Karageorghis 1963, fig. 9/a; Karageorghis 1965, figs. 4, 12; Karageorghis 1967, pl. 140; Karageorghis 1969^a, figs. 23-24, 49; Karageorghis 1969^b, figs. 121, 125; Karageorghis 1974, pls. 78, 82-84 and *passim*.

17 Blinkenberg 1931, pl. 24 nos. 614-15, pl. 25 nos. 617, 619, pl. 63 no 1567; for the horse figurines depicted by the Cypriot type frontlets, see pl. 88 nos. 1979-80, 1982/a-b; see also Bossert 1951, figs. 314-15.

18 KB III, 43 ff., fig. 36.

19 Rudenko 1970, 307.

20 See Azarpay 1968, 12 and note 25.

21 Minns 1913, figs. 54-55, 78; Ebert 1929, pl. 37c/1, 39E; Artomonov 1969, figs. 31, 146, 186-87; cf. Azarpay 1968, note 23.

specimens had been used at least before the seventh century B.C. in the Near Eastern world.

According to our present knowledge, I conclude that rough T-shaped plates, claimed as frontlets, must have been used for blinkers in Urartu at least from the time of king Menua. As a matter of fact, all of the Near Eastern and Urartian blinkers, apart from a couple of specimens, bear double holes on their narrow edges, and this kind of hole arrangement can be traced on the Urartian T-shaped plates too (fig. 2/h-1). In addition, on the inscribed plates from Karmir-Blur, and Van Regional Museum, the positions of the inscriptions suggest that T-shaped objects had also been used horizontally rather than vertically. For, if the T-shaped plates were used for the frontlets, all the inscriptions would be reversed and this practice, as we know with certainty from the decoration on the Urartian shields, forms a contradiction to the principles of Urartian decoration (fig. 3/a-b). Hence, contrary to previous opinion, taking into account the dimensions of metal plates (approx. 16-17 cms in length), which are very similar to those of the Urartian and Near Eastern world, we can finally say that, though descended from the same prototype together with the other Urartian and Near Eastern blinkers, T-shaped plates seem to have been employed as a peculiar type of blinker in Urartu rather than as frontlets (fig. 6)²².

It is very probable that some circular metal plaques with a central knob could have served as frontlets in the Urartian world, are traditionally called *phalerae*. One circular metal object (9.5 cms in diameter) from Karmir-Blur found in the same heap as the T-shaped horse blinkers, and also inscribed with the name of Menua²³, is described as a horse harnesses by Azarpay²⁴. Though Azarpay formulated no theory as to its function as a frontlet, a number of *in situ* findings at Pazyryk showed that metal or wooden circular

---

²² *Piotrovskii* 1969, fig. 79 suggests that a bronze object placed among the two blinkers is also a «headpiece»; see also Taşyürek 1975, pls. 32/b, 33/c: approx. 29-30 cms in length.

²³ KB III, 43-44, fig. 36.

²⁴ Azarpay 1968, 14.

discs had been used for horse's frontlets in the fifth century B.C.²⁵. In addition to this, Assyrian reliefs clearly indicate that circular discs with a central knob were used on horses foreheads in the seventh century B.C.²⁶ (fig. 5/a-b).

It is finally to be noted that we have not enough evidence for the existence of a metal strip type of frontlet in Near East before the Cypriot specimens of the seventh century B.C.

In conclusion, in spite of some contrary opinion, so far we do not have even minimal evidence for the existence of a peculiar or adopted narrow strip shaped type of frontlet in the Urartian civilisation.

---

25 Rudenko 1970, figs. 73/A-B, 87, 79/A, 90/G-H and *passim*.

26 See note 15. Such circular plaques have been found at Nimrud: D. Stronach, *Iraq* 20, 1958, pl. 23/11-12.

BİBLİYOGRAFYA - BIBLIOGRAPHY

- Artomonov 1969
M.I. ARTOMONOV, *Treasures from Scythian Tombs in the Hermitage Museum, Leningrad* (London).
- Azarpay 1968
G. AZARPAY, *Urartian Art and Artifacts* (California).
- Barnett 1964
R.D. BARNETT, «North Syrian and Related Harness Decoration», *Vorderasiatische Archäologie Studien und Aufsätze A. Mortgaat* (Berlin 1964), 21-26.
- Belli 1976/77
O. BELLİ, «Van Bölge Müzesindeki Çivi Yazılı Urartu Tunç Eserleri», *Anadolu Araştırmaları* 4-5, 177-212.
- Blinkenberg 1931
C.H.R. BLINKENBERG, *Lindos I* (Berlin).
- Bossert 1951
H. Th. BOSSERT, *Altsyrien* (Tübingen).
- Ebert 1929
M. EBERT, «Südrussland», *Reallexikon der Vorgeschichte* 13, 32-114.
- Ghirshman 1964
R. GHIRSHMAN, «Notes iraniennes XIV, Deux oeillères en bronze des rois d'Urartu», *Artibus Asiae* 27, 49-60.
- Gjerstad 1948
E. GJERSTAD ve ark., *The Swedish Cyprus Expedition IV/2* (Stockholm).
- Jacobsthal 1923/24
P. JACOBSTHAL, «Scheuklappen», *ArchAnz* 3-4, 263-267.
- Jantzen 1972
von U. JANTZEN, *Aegyptische und Orientalische Bronzen Aus dem Heraion von Samos VIII* (Bonn).

- Kantor 1962
H. KANTOR, «Oriental Institute Museum Notes, No. 13; A Bronze Plaque with Relief Decoration from Tell Tainat», JNES 21, 93-117.
- KB III
B.B. PIOTROVSKII, *Karmir-Blur III, 1951-1953* (Erevan 1955).
- Karageorghis 1963
V. KARAGEORGHIS, «Une Tombe de Guerrier a Palaepaphos», BCH 87, 265-300.
- Karageorghis 1965
———, «Horse Burials on the Island of Cyprus», *Archaeology* 18, 282-290.
- Karageorghis 1967
———, «Excavations in the Necropolis of Salamis I (Nicosia).
- Karageorghis 1969^a
———, *Salamis in Cyprus* (Suffolk).
- Karageorghis 1969^b
———, *Cyprus* (Geneva).
- Karageorghis 1974
———, *Excavations in the Necropolis of Salamis III* (Haarlem).
- Kleiner 1966
G. KLEINER, *Alt-Milet* (Wiesbaden).
- Madhloom 1970
T.A. MADHLOOM, *The Chronology of Neo-Assyrian Art* (London).
- Mallowan 1966^a
M.E.L. MALLOWAN, *Nimrud and its Remains I* (London).
- Mallowan 1966^b
———, *Nimrud and its Remains II* (London).
- Minns 1913
E.H. MINNS, *Scythians and Greeks* (Cambridge).

Orchard 1967

J.J. ORCHARD, *Equestrian Bridle-Harness Ornaments* (London).

Piotrovskii 1969

B.B. PIOTROVSKII, *Urartu* (Geneva).

Rudenko 1970

S.I. RUDENKO, *Frozen Tombs of Siberia the Pazyryk Burials of Iron Age Horsemen* (London).

Sendschirli IV

F.W. LUSCHAN, *Ausgrabungen in Sendschirli IV* (Berlin 1911).

Sendschirli V

F.W. LUSCHAN ve W. ANDREAE, *Ausgrabungen in Sendschirli V* (Berlin 1943).

Snodgrass 1964

A. SNODGRASS, *Early Greek Armour and Weapon* (Edinburg).

Taşyürek 1975

O.A. TAŞYÜREK, «Some Inscribed Urartian Bronze Armour», *Iraq* 37, 151-155.

Wallis Budge 1914

E. WALLIS BUDGE, *Assyrian Sculptures in the British Museum* (London).

Weickert 1957

C. WEICKERT, «Die Ausgrabung beim Athena-Tempel in Milet, 1955», *IstMitt* 7, 102-132.

Wolff-Opitz 1935/36

von M. WOLFF ve D. OPITZ, «Jagd zu Pferde in der altorientalischen und Klassischen Kunst», *AfO* 10, 317-359.

Young 1962

R.S. YOUNG, «The 1961 Campaign at Gordion», *AJA* 66, 153-168.